Het Wetsvoorstel leeruitkomsten hoger onderwijs ligt momenteel ter beoordeling bij de Tweede Kamer.

Wat zijn de kansen en mogelijkheden van het werken met leeruitkomsten, ook voor het voltijd onderwijs?

De meerwaarde van het werken met leeruitkomsten voor het hele hoger onderwijs

Kansen en mogelijkheden voor flexibilisering

Lucie Lolkema en Anne Lohuis

Hogeschool Utrecht, Saxion Parttime School

In juni van dit jaar is het Wetsvoorstel leeruitkomsten hoger onderwijs naar de Tweede Kamer gestuurd. Dit wetsvoorstel biedt het deeltijd en duaal onderwijs meer mogelijkheden voor maatwerk, flexibilisering en Leven Lang Ontwikkelen, waardoor opleidingen beter aan kunnen sluiten op behoeften van studenten, cursisten en het werkveld. Er wordt nog onderzocht of ook het voltijd onderwijs deze ruimte krijgt.

In 2016 is een grootschalig experiment leeruitkomsten gestart. Aanleiding was een onderzoek van de commissie-Rinnooy Kan (2014) naar de teruglopende deelname van volwassenen aan het hoger onderwijs, terwijl de urgentie voor Leven Lang Ontwikkelen juist toeneemt. De kaders van het experiment zijn onder andere het loslaten van studiebelastingsuren, het kunnen versnellen binnen de opleiding, het valideren van werkervaring en de directe koppeling aan de beroepspraktijk (Bussemaker, 2016). De ervaringen onder studenten, instellingen en werkgevers zijn positief (Van Casteren et al., 2021). De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap besloot daarom in 2021 tot de verankering van dit experiment in de Wet op het Hoger Onderwijs (WHW), zodat het werken met leeruitkomsten toegankelijk wordt voor het volledige hoger onderwijs. Naar aanleiding van het advies van de Raad van State (2022) is het Wetsvoorstel leeruitkomsten hoger onderwijs aangepast en beperkt tot het deeltijd en duaal onderwijs (Dijkgraaf & Wiersma, 2022a). In haar reactie op het advies geeft de regering aan dat uitbreiding van het werken met eenheden van leeruitkomsten naar het voltijd onderwijs verder doordacht moet worden en onderdeel moet zijn van een nader uitgewerkte visie op flexibilisering van het hoger onderwijs en Leven Lang Ontwikkelen (Dijkgraaf & Wiersma, 2022b).

Ook voor voltijdopleidingen in het hbo en wo biedt het werken met (eenheden van) leeruitkomsten volop kansen en mogelijkheden, maar dat vraagt wel een andere manier

> **Ook voor voltijdopleidingen in het hbo en wo biedt het werken met leeruitkomsten volop kansen**

Het HO als leerparcours

van denken over onderwijs en diplomering. Dat begint bijvoorbeeld al met een herijking van de visie op opleiden, waarin het leren en ontwikkelen van studenten een centrale plaats dient in te nemen. We starten dit artikel met een toelichting op wat leeruitkomsten zijn, wat het werken ermee betekent, en wat het oplevert. Dan volgt een verdieping over eenheden van leeruitkomsten, als verbijzondering van onderwijseenheden. Vervolgens gaan we in op de extra flexibiliseringsruimte die dat biedt. Met twee praktijkvoorbeelden illustreren we aanvullende mogelijkheden voor voltijdopleidingen in het hbo en wo. We sluiten af met een conclusie en oproep.

Leeruitkomsten kunnen gebruikt worden om kwalificaties transparanter te maken

Wat zijn leeruitkomsten?

Leeruitkomsten beschrijven heel specifiek en meetbaar de leerresultaten van een student, waarbij kennis, vaardigheden en houding worden geïntegreerd. Het gaat om wat iemand daadwerkelijk aantoont en niet wat iemand na het volgen van onderwijs zou moeten kunnen. Leeruitkomsten zijn daarmee resultaatgericht en niet aanbodgericht (Van Delft, 2020; Commissie-Rinnooy Kan, 2014). Leeruitkomsten verschillen daarmee van leerdoelen omdat het bij leerdoelen gaat over de intentie: wat wordt van de student verwacht en/of wat wil de docent bereiken? Daarbij is vaak ook voorgeschreven hoe de student een leerdoel dient aan te tonen (Nederlands Partnerschap Leven Lang Leren, 2015; Peeters, 2018).

Werken met leeruitkomsten

Doordat leeruitkomsten onafhankelijk van het onderwijs zijn geformuleerd, kunnen ze op verschillende manieren worden verworven en aangetoond. Dit maakt leeruitkomsten duurzaam en het zorgt ervoor dat het onderwijs flexibeler wordt. Studenten krijgen meer zeggenschap over hoe en waar ze willen leren, waardoor ze werk, privé en studie beter kunnen combineren. Ook kunnen ze eerder, elders of anders opgedane kennis en (werk)ervaring inbrengen om de leeruitkomst(en) aan te tonen. Het zelf kunnen samenstellen van een eigen leerroute en het inbrengen van ervaring kan drempelverlagend werken om te starten met een opleiding en motiveren om te blijven studeren (Commissie-Rinnooy Kan, 2014; Dijkgraaf & Wiersma, 2022b). Tot slot kunnen leeruitkomsten gebruikt worden om kwalificaties transparanter te maken en zorgen ze voor het beter vergelijken van (inter)nationaal onderwijs (Van Delft, 2020).

Opbrengsten van het werken met leeruitkomsten

Van Casteren et al. (2021) hebben in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een evaluatie uitgevoerd naar het experiment leeruitkomsten. Hieruit blijkt dat het werken met leeruitkomsten en het leerwegonafhankelijk toetsen een grote en brede omslag is, maar dat hogescholen wel enthousiast zijn over de kansen die het biedt en dat er veel draagvlak voor is. Opbrengsten die onder andere worden genoemd, zijn: 1) een betere aansluiting op de beroepspraktijk, 2) meer instroom en bereik van nieuwe doelgroepen door het flexibelere onderwijsconcept, 3) minder (blijvende) uitval doordat het praktijkgerichte concept studenten beter kan binden aan de opleiding en ze flexibeler kunnen studeren.

Uit de evaluatie blijkt verder dat de flexibilisering van het onderwijs voor docenten wel een extra (tijds)investering vraagt, omdat zij meer overzicht moeten hebben over de hele opleiding, meer de regie uit handen moeten geven en de toetsing op een andere manier plaatsvindt.

Voor studenten is vooral het in eigen tempo kunnen studeren erg belangrijk. Een meerderheid van de studenten maakt dan ook gebruik van een mix van online leren, werkplekleren en klassikaal onderwijs en is hier tevreden over. Het maken van eigen keuzes bij het samenstellen van het opleidingstraject is gedurende het experiment verbeterd. Flexibel(er) studeren vraagt wel echt een andere houding en motivatie, en studenten kiezen vaak nog voor een aangeboden standaardroute. Studenten maken veel gebruik van de mogelijkheid om een beroepsproduct in te brengen en ze zijn daar tevreden over.

Eenheden van leeruitkomsten als verbijzondering van onderwijseenheden

Instellingen voor hoger onderwijs met deeltijdse en duale varianten kunnen hun opleidingen volgens het nieuwe wetsvoorstel baseren op eenheden van leeruitkomsten: een onderwijseenheid waarin een samenhangend geheel van kennis, inzicht en vaardigheden is opgenomen die een student op een leerwegonafhankelijke wijze kan verwerven en waarvan de beheersing op een leerwegonafhankelijke wijze kan worden aangetoond. Hoe ziet een opleiding eruit die is gebaseerd op eenheden van leeruitkomsten en welke extra mogelijkheden voor flexibilisering biedt dat?

Het HO als leerparcours

De student bepaalt wanneer, hoe en waar hij de eenheden van leeruitkomsten wil verwerven en aantonen

In een traditionele opleiding opgebouwd uit onderwijseenheden heeft het cursusdoel een vaste relatie met de leeractiviteiten en de toets(en) (zie Figuur 1). Die relatie is uniek: de leeractiviteit of toets bestaat alleen bij dat specifieke cursusdoel. Samen vormen deze drie elementen een vaste set, de onderwijseenheid. Dit zorgt ervoor dat het cursusdoel, de leeractiviteiten en de toets(en) een samenhangend geheel vormen. Deze vaste set kan echter beperkend werken als opleidingen het voor studenten mogelijk willen maken om meer regie te nemen over de vormgeving van hun eigen leerweg.

Bij een opleiding die is gebaseerd op eenheden van leeruitkomsten, ligt alleen de kwalificatie vast in de eenheden van leeruitkomsten, maar de leerweg van de student is aanbevolen en vrij. De student bepaalt wanneer, hoe en waar hij de eenheden van leeruitkomsten wil verwerven en aantonen, zie Figuur 2.

Dit biedt extra mogelijkheden voor flexibel en gepersonaliseerd studeren. Bij voorbaat worden er geen leeractiviteiten uitgesloten en de toetsing is leerwegonafhankelijk. Tegelijkertijd wordt de kwaliteit van het diploma via de eenheden van leeruitkomsten gegarandeerd. Via diverse persoonlijke combinaties (B, C en D in Figuur 2) is flexibiliteit in de leerweg mogelijk. Combinatie A schetst de relatie zoals we die van oudsher kennen binnen een onderwijseenheid.

Combinatie A: De student kan de aanbevolen leeractiviteiten of toets(en) gebruiken om de leeruitkomsten van een eenheid te verwerven of aan te tonen.

Combinatie B: De student kiest zelf en gebruikt meerdere (eigen) leeractiviteiten of meerdere toetsen voor een eenheid van leeruitkomsten. Of de student maakt een keuze uit verschillende leeractiviteiten of toetsen.

Combinatie C: De student beschikt al over voldoende kennis en vaardigheden. Er zijn geen leeractiviteiten nodig en de student toont met een leerwegonafhankelijke toets de beheersing van de leeruitkomsten van de eenheid aan.

Combinatie D: Bij omvangrijke leeractiviteiten, zoals een stage, een multiprofessioneel studentenproject, een *challenge* of een multidisciplinair onderzoeksproject kan de student een scala aan bewijsmateriaal verzamelen om leeruitkomsten aan te tonen die passen bij meerdere verschillende eenheden van leeruitkomsten. Als er nog bewijs ontbreekt, kan de student dat aanvullen via andere leeractiviteiten en/of toetsen.

Zoals eerder aangegeven kunnen deeltijd- en duale opleidingen volgens het wetsvoorstel gaan werken met eenheden van leeruitkomsten (Figuur 2). Voltijdopleidingen kunnen wel gaan werken met leeruitkomsten – en worden daar ook toe gestimuleerd – maar moeten dat vooralsnog wel doen binnen grenzen van onderwijseenheden (Figuur 1) en de bestaande kaders van de WHW. Voltijdstudenten kunnen bijvoorbeeld wel gebruik maken van de combinaties B en C uit Figuur 2 door een keuze te maken uit verschillende leeractiviteiten binnen een onderwijseenheid of door de leeractiviteiten niet of elders te volgen. En voltijdopleidingen kunnen de combinaties B en C faciliteren door de toetsing van onderwijseenheden leerwegonafhankelijk in te richten.

Het grote verschil echter treedt op bij combinatie D, omdat de leeractiviteiten en/of toetsen over de grenzen van een eenheid heen gaan. Dat is alleen mogelijk met eenheden van leeruitkomsten (Figuur 2). Binnen de huidige WHW is

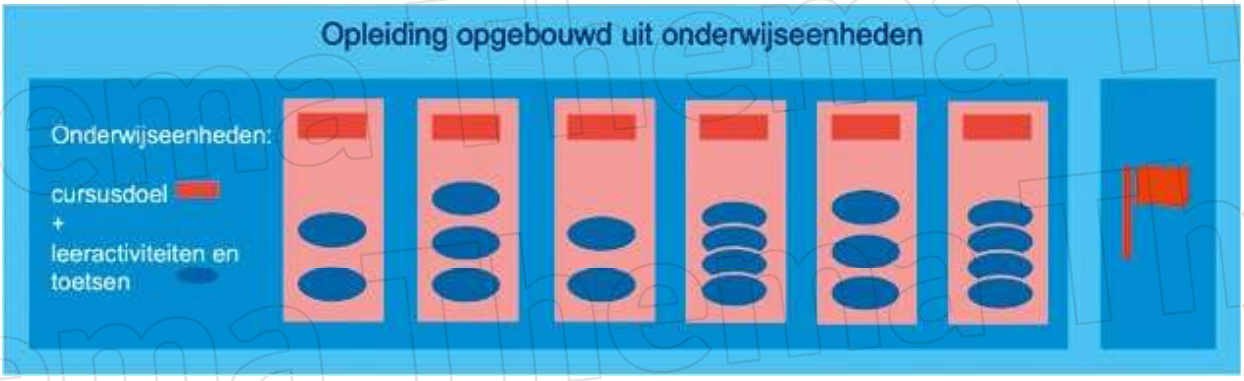

Figuur 1 *Opleiding opgebouwd uit onderwijseenheden*

dit voor voltijdopleidingen (nog) niet mogelijk, terwijl combinatie D ook voor voltijdstudenten veel kansen en nieuwe mogelijkheden biedt. Met de volgende twee praktijkvoorbeelden illustreren we dat. Het eerste voorbeeld gaat over multidisciplinair werken en betreft het niveau van de leeractiviteiten. Het tweede voorbeeld gaat over de toetsing van combinaties van leeruitkomsten.

Praktijkvoorbeeld 1: multidisciplinair werken

De relevantie van het hoger onderwijs uit zich onder meer in de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Steeds vaker vergen deze vraagstukken een multidisciplinaire aanpak. In zowel het hbo als het wo groeit het aantal interdisciplinaire opleidingen en afstudeerrichtingen, evenals de aandacht voor ondernemerschap en arbeidsmarktvaardigheden. In 2017 heeft het studententeam van Selficient van Hogeschool Utrecht deelgenomen aan de Solar Decathlon Challenge in de Verenigde Staten met hun zelfontworpen energieneutrale huis. Selficient was een meerjarig multiprofessioneel studentenproject. Het team bestond uit studenten van voltijdopleidingen zoals Bouwkunde, Installatietechniek, ICT, Rechten, Bedrijfseconomie en Communicatie.

Helaas erkenden de examencommissies van een aantal studenten niet wat ze geleerd hadden en wat relevant was voor hun professie met de toekenning van studiepunten. De commissies konden reglementair niet anders, want het examenprogramma was gebaseerd op onderwijseenheden, inclusief de vastgelegde leeractiviteiten en studielast (leerweg). Die vastgestelde leerweg kwam niet overeen met de persoonlijke leerweg die studenten in het project Selficient hadden gevolgd. Naast alle additionele activiteiten die studenten hadden ondernomen, ontbraken er vanzelfsprekend ook leeractiviteiten uit de vastgestelde leerweg.

Een examenprogramma opgebouwd uit eenheden van leeruitkomsten biedt wel mogelijkheden voor deze case. Studenten nemen het verworven bewijsmateriaal van hun bijdrage aan Selficient op in hun portfolio en gaan – al dan niet samen met hun begeleider – na welke eenheden van leeruitkomsten aangetoond kunnen worden met dat bewijsmateriaal. Waar bewijzen ontbreken, pakken ze leeractiviteiten op om het bewijsmateriaal mee aan te vullen (combinatie D). Vervolgens tonen ze met het complete bewijsmateriaal via een leerwegonafhankelijke toets de eenheid of eenheden van leeruitkomsten aan. De examencommissies kunnen hun borgende taak goed uitvoeren door te kijken naar de vereiste eenheden van leeruitkomsten in het examenprogramma en toe te zien op de kwaliteit van de leerwegonafhankelijke toetsen.

Zo'n leerwegonafhankelijke inrichting van een opleiding is van meerwaarde voor zowel de persoonlijke als professionele ontwikkeling van een student. Er ontstaat meer ruimte om te werken aan relevante complexe opleidingsoverstijgende vraagstukken uit de beroepspraktijk en de student kan ervaring opdoen met het samenwerken met verschillende expertises binnen een team. Er is meer ruimte voor docenten om het gesprek met studenten aan te gaan over welke leeractiviteiten bij de ambities van studenten passen. Bijvoorbeeld door mee te doen aan een challenge zoals in het beschreven project Selficient, het oprichten van een (maatschappelijke) onderneming of het deelnemen aan een wetenschappelijk multidisciplinair onderzoek.

Praktijkvoorbeeld 2: toetsing van combinaties van meerdere leeruitkomsten

De academie Saxion Parttime School (SPS) van Hogeschool Saxion werkt met leeruitkomsten om de toetsing flexibeler in te richten. Studenten kunnen, naast het apart aantonen van één leeruitkomst met een voorgeschreven toets, meerdere samenhangende leeruitkomsten combineren in een toets (combinatie D, zie ook Lohuis (2022)). Studenten mogen vervolgens in overleg met hun docent zelf bepalen hoe zij deze leeruitkomsten willen aantonen. Zo kunnen studenten flexibeler studeren, want studenten krijgen meer zeggenschap over hoe, waar en wanneer ze studeren. De leeruitkomsten schrijven voor wat het resultaat qua kennis, houding en vaardigheden moet zijn zonder het

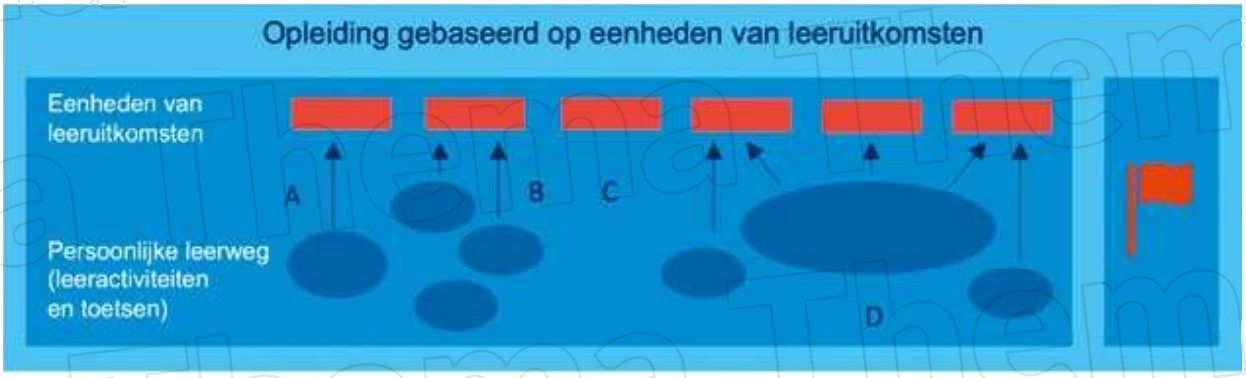

Figuur 2 *Opleiding gebaseerd op eenheden van leeruitkomsten*

Het HO als leerparcours

programma om dit te bereiken voor de student te bepalen. En studenten bereiken via deze manier van toetsing meer impact in de praktijk omdat ze (beroeps)producten kunnen afstemmen op hun werkomgeving, of zelfs bestaande eigen producten vanuit de werkomgeving, met eventuele kleine aanpassingen, kunnen inbrengen.

SPS heeft daarop de beoordelingsmethodiek aangepast zodat deze beter aansluit op de diversiteit aan zelfgekozen (beroeps)producten die door studenten worden ingebracht. De beoordeling van de samenhangende leeruitkomsten. is integraal; de kwaliteit van de hele prestatie is het uitgangspunt (Brown, 2017). Dit is in lijn met leeruitkomsten. Die zijn namelijk ook zo geformuleerd. Studenten zien op die manier gelijk wat de kwaliteit van de gehele prestatie dient te zijn. Ook komt de beoordeling dichter bij de manier van beoordelen zoals die in de praktijk is. Dit zorgt voor een betere aansluiting van het onderwijs op het werkveld.

Conclusie en oproep

Het werken met eenheden van leeruitkomsten is van meerwaarde voor het gehele hoger onderwijs en biedt kansen en mogelijkheden voor voltijd, deeltijd en duaal onderwijs in zowel het hbo als wo. De opbrengsten van het experiment leeruitkomsten en het enthousiasme bij de deelnemende hogescholen laten zien dat het werken met eenheden van leeruitkomsten een niet te stoppen ontwikkeling is. Deze draagt bij aan de toegankelijkheid van het hoger onderwijs, het studiesucces van studenten, en de aansluiting op het werkveld en de actualiteit.

De huidige WHW gaat uit van aanbodgericht onderwijs met regie bij de opleidingen. Het Wetsvoorstel leeruitkomsten hoger onderwijs (Dijkgraaf & Wiersma, 2022a) is een eerste stap op weg naar een WHW die op een duurzame wijze ruimte biedt voor de ontwikkeling naar uitkomstgericht onderwijs met meer regie bij de studenten. Vooralsnog is het wetsvoorstel niet van toepassing op het voltijd onderwijs.

Voor de verruiming van de Wet leeruitkomsten naar voltijd onderwijs is meer onderzoek nodig. Daarbij spelen vragen als: Hoe kunnen we als onderwijsinstellingen onze rol als facilitator tussen studenten en het werkveld goed vervullen? Welke visie hebben we op onderwijs, en in hoeverre sluit die (nog) aan op de ontwikkelingen in de maatschappij? Moeten we ons onderwijs inrichten volgens een wet of binnen de grenzen van die wet kijken naar de veranderde behoeften van studenten en werkveld? Door verder te experimenteren met het werken met leeruitkomsten kunnen we op zoek gaan naar de beantwoording van deze en andere vragen. We nodigen iedereen van harte uit om hier een bijdrage aan te leveren.

Dr. Lucie Lolkema
is onderwijsadviseur aan de Hogeschool Utrecht, en lid van de zone Flexibilisering van het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT
Anne Lohuis MSc
is onderwijskundige en onderzoeker aan de Saxion Parttime School

Dit artikel is geschreven vanuit de zone Flexibilisering van het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Literatuur

Afdeling advisering van de Raad van State (2022, 25 mei). *Advies Raad van State – Wet leeruitkomsten hoger onderwijs*. Raad van State. www.raadvanstate.nl/@128187/w05-21-0385

Brown, J. D. (2017). Developing and using rubrics: Analytic or holistic. *Shiken (JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter), 21*, 20-26.

Bussemaker, M. (2016, 22 april). *Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap. zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-145.html

Commissie-Rinnooy Kan (2014). *Adviesrapport: Flexibel hoger onderwijs voor volwassenen*. fdocuments.nl/document/adviesrapport-flexibel-hoger-onderwijs-voor-volwassenen.html?page=2

Dijkgraaf, R., & Wiersma, D. (2022a, 17 juni). Voorstel van wet tot wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek houdende de verankering van eenheden van leeruitkomsten in die wet (Wet leeruitkomsten hoger onderwijs). Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap. www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/06/17/wetsvoorstel-leeruitkomsten-hoger-onderwijs

Dijkgraaf, R., & Wiersma, D. (2022b, 17 juni). Nader rapport Wet leeruitkomsten hoger onderwijs. Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap. www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/06/17/nader-rapport-wet-leeruitkomsten-hoger-onderwijs

Lohuis, A. (2022). Het holistisch beoordelen van meerdere samenhangende leeruitkomsten bij flexibel deeltijdonderwijs. *Examens, 2*, 7-15.

Peeters, W. (2018). *Van leerdoelen naar leeruitkomsten*. www.vernieuwenderwijs.nl/van-leerdoelen-naar-leeruitkomsten

Van Casteren, W., Janssen, B., Brukx, D., & Vroegh, T. (2021, april). *Evaluatie experimenten leeruitkomsten deeltijd en duaal hoger onderwijs*. Rijksoverheid. www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/04/15/researchned-rapport-evaluatie-experimenten-leeruitkomsten-deeltijd-en-duaal-hoger-onderwijs

Van Delft, A. (2020). *Handleiding Formuleren leeruitkomsten NCP NLQF 2020*. nlqf.nl/images/downloads/Verzoek_tot_inschaling/Handleiding_Formuleren_leeruitkomsten_2020_NCP_NLQF_28122020.pdf